

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

76—77.

HAJÓZÁS

Legénykoromban annyit tudtam a Tiszatájáról, hogy az valamelyik Szeged környéki falu téveszcsejének a böcsületös neve.

Javában koptattam már az egyetem lépcsőit, amikor fiatal irodalomprofesszorunk tenyéren hozta közénk.

Avatott kézzel hajtotta szét. Maga elé tette a politúros asztalra, amelynek tükrében úgy csillant föl, akár valami vízre eresztett hajó.

Mit mondott róla, mit emelt ki belőle, nem tudom már, de ettől kezdve képzeletemben egyre tovább rajzolódtott a folyóirat-mivoltú hajó, amelynek az a főadata, hogy a tájék nagy sikerű kenyérbúzáját szállítsa a szellem malmaiba, ahol akár lángliszteknek örölhetnek belőle.

A hajóról rajzolódo képzelgések nem estek messzire tőlem. Hosszú özvegy-ségében 96 éves koráig családunkban élt anyai nagyanyám. Valahányszor öregapámat emlegette, supernek nevezte. Az volt. Hajóács a szegedi Tisza partján, ahogy valamennyi fölmenő őse emberemlékezet óta.

Nem sokat kellett nékem nagyanyám emlékszákját bogoznom. Elém öntötte ismereteit.

Valamikor a superek fabrikálták az összes vízi edényt, átkelő készséget, halászladikot, burcsellát, csámeszt, födeles uszályt, Maros-járó lapos fenekű lunárt, a tengerekig elmerészkedő nagybélű búzáshajóikig.

Jó emlékezetű öreganyám úgy adott számot a superek szerszámzatáról, a hajóteremtés örömeiről, fogásairól, sikereiről, vereségeiről, mintha maga is naphosszat a superplaccon húzta volna a harcsafogú fűrészt, emelgette volna a faragóbaltát, szekercét, gerendalapoló bárdot. Pedig csak az ételt hordta le a partra a látomtól vakulatig dolgozó superének. S amit ott látott, soha ki nem eresztette emlékezete bugyraiból.

Híven elsorolta a vízen nyüzsgő hajók nevét, melyiket mi célra készítették, melyik merre járt, miféle terhek hurcolására képesítették.

Ismerte a hajósgazdákat és hajósokat az első kormányostól az utolsó inasig. Pedig nagyanyám virágkorában száznál is több kis meg nagy hajó hasította a szegedi Tiszát. A java föl járt Tokajig, le az Al-Dunáig.

De az edények járáskelesét sohasem bízták a kormányosok eszére.

Az Aranybulla óta a hajósok fölött élt a part- és révbiztosság, amelynek nevét olykor felügyelőségre szelídítették, máskor kommandatúrára szigorították. Leckéjük sohasem változott. Akárminek nevezték, a part- és révbiztos mindenkor vizsga szemmel dekázta a rakomány súlyát, a teher előírásos elrendezését, rögzítésének módját, védelmét. A szállítmány igazjóság mivoltát.

Feketefuvar, zugarut, gazda nem tudta terhet, szökevényt, kúrentált embert a szigorúan fölesketett kormányos nem vehetett a hajójára.

A part- és révbiztosnak mindenkor hatalmában volt a bűnön kapott hajót parthoz állítani, arra szigorú zárlatot, vizsgálatot kérni. Azon rendet rakatni, a bűnösökkel szemben kímélet nélkül eljárni.

Búzás hajókon halottat szállítani akkora véteknek számított, a hajó teljes legénységét szárazra parancsolhatták érte, ahol a kemény büntetések potyogtak. Beosztása után kit csak a deresen poroltak ki, kit örökre elparancsoltak a vízimesterségtől, kit csak annyira tűrtek meg a víz körül, hogy emberhámban húzhatta a hajót a part mentén kivágott cugokban föl Csongrádnak, le Titelnek. A part- és révbiztos bármikor bűnön, hibán, vétségen kaphatta a vízenjárót.

Nincs is arra példa, hogy a hajósok imájukba foglalták volna a felügyelők nevét. Átkaikban mindennap megfűrösztötték őket. Kedvességszámba ment, ha úgy emlegették név szerint a szigorkodókat, hogy a hollók vájják ki a két szemüket!

A suttyomban elrebegett hajósi átkok nemigen fogtak a felügyelőkön. Azok tisztük szerint vigyázták a forgalmazás rendjét, az egymás mellett elhaladók távolságát, a kikötések helyét, módját.

A vizen folyó forgalom ügyelme nagyobb gondot igényelt, mint a szárazföldi. A poros úton, ha két szembejövő ökrös szekér tengelyt akasztott, s minden el is pusztult, az csak morzsányi kár ahhoz képest, ami a vízi edények összeütközéséből, hajósi nyelven a havariából következett.

Ha valami nagy terhű hajó a rajta lévőket ügyetlenségéből, aluszékonyságából nekiment a mederbe cövekelt vízimalomsornak, kerekedett akkora kár, hogy egész molnár nemzedékek koldusbotra roskadtak, nagyot szegényedett pusztulásukon az öröltető nép.

Időnként a hajós nép meg a part- és révfelügyelőség között annyira elromlott az iszony-viszony, hogy azt elsímítani a maguk bokraikban nem tudták. Mentek a helyi fölügyelők fölügyelőjéhez. Ha azzal sem boldogultak, fölutaztak a nádorispán udvarában tanyázó minden hajók legfőbb inspektorához. A hajósgazdák sem estek a fejük lágyára. A partokhoz vesztegre szögezett hajóik álltukban is romlásnak indultak, benne az áru használhatatlanná változott, a kár a kár sarkát taposta. Vizsgálatok, ítéletek következtek. Mikor ki mellé szegődött Justicia. Néha a tiszai hajósoknak, néha ellenük szólt a döntés. Ilyenkor elmentek az ország gombjához, föl a magasságos Burgba, ahol a monarchia hajózásának atyamestere osztogatta a föllebbezhetetlen igazságot.

Olykor a lentic mellett állt az igazság. De ettől nem húzták deresre, nem zárták kalodába az itteni szigorkodásában nagy tévedésbe, bűnbe esett felügyelőt. Nem kellett emberhámban húznia a hajót. Eltették a dunai hajósok fölé.

Horgonykötélen himbálódzó negyvenéves hajóját a Tiszatájnak hetekig egyedül silbakolom. Útraeresztő jó professzorom egykori folyóirat-bemutató szavai most telítődnek meg értelemmel, amikor a terhes lehetőség földadata lehetővé teszi.

Kíváncsiságom éhségétől hajtva vizsgálom. Az elejéről.

A Tiszatájat Madácsy László fundálta 1947-ben. Vízre eresztették márciusban, amikor első kormányosa a fundáló mester maga. Mögötte áll mint hajósgazda a Szegedi Szabadművelődési Tanács. A hajó első legénysége, vagyis szerkesztőbizottsága nem akárkiből verbuválódott:

Antalfy György, Szeged város h. polgármestere — Bálint Sándor, a Dugonics Társaság alelnöke — Bibó István, a szegedi egyetemen a politika professzora — Donászy Kálmán, Szeged város kulturális tanácsnoka — Magyar

László, a Juhász Gyula Társaság elnöke — Lőkös Zoltán, a Kálmány Lajos Kör tagja — Seres József szabadművelődési s.-fogalmazó.

A hajó irányzója akkor:

„Szegeden a Széphalom megszűnése óta nem volt olyan folyóirat, mely városunk és vidéke íróinak, költőinek és képzőművészeinek helyet adott volna. Pedig Szegedet szellemi hagyományai arra kötelezik, hogy messzi vidék tehetségeit vonja körébe és istápolója legyen olyan tehetségeknek, melyek nagyon is távol estek a »pesti litteratúrától«. Szegeden sokan érezték az utóbbi esztendőben ezt a hiányt, és most, amikor útjára bocsátjuk roppant erőfeszítések árán és minden magunkra hagyatottságunkban folyóiratunkat, tanúságot szeretnénk tenni arról, hogy Szegeden vannak, akiket Kálmány Lajos, Móra Ferenc és Juhász Gyula szelleme nemes és jószándékú munkára tud ihletni.”

Címlapján a neve alatt azt mondja magáról: Irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat, amely megjelenik havonta.

Rakományát már az első szám is a következő rovatokban szállítja: Vers, szépróza, Róvás, Látófa, Képzőművészetek, Folyóiratok szemlézése, Könyvek szemlézése.

Orosz László a hajó egyéves munkáját mérlegre teszi:

„Legfiatalabb vidéki folyóiratunk a szegedi Tiszatáj. Feladatát abban látja, »hogyan messzi vidék tehetségeit vonja körébe, és istápolója legyen olyan tehetségeknek, melyek nagyon is távol estek a pesti litteratúrától«. Ettől a programtól szépirodalmi jellegű folyóiratot várnánk, mégpedig olyat, amely az irodalom fősodrából kirekedtek számára nyújt papírt, nyilvánosságot. A folyóirat súlyosabb része azonban itt is az »alföldtudomány« lett, jól mutatva, merre vannak a valódi feladatok. Az érdeklődés igen kiterjedt: az irodalomtörténet-szek Juhász Gyulával és Kálmány Lajossal foglalkoznak, nem esszé-stílusban, hanem ismeretlen adatok közlésével próbálva megvilágítani életük egy-egy mozzanatát... Alföldi tárgyú szociográfiai..., településtörténeti..., néprajzi..., művészettörténeti... cikkeket is találunk. A harmadik számtól kezdve azonban — valószínűleg a szerkesztő megváltozása miatt — mind nagyobb tért nyernek a távolabbi, inkább csak a szerkesztő érdeklődését mutató, mint komoly figyelemre számot tartó problémák. (A négy legújabb számban pl. három, modern francia költéssel foglalkozó cikk jelent meg.)

Az Alföld és a Délkelet-európai Néző c. rovat a két utolsó számból már kimaradt, jól illusztrálva az érdeklődés másfelé fordulását. A szépirodalmi részt itt is inkább előzönlök a pesti írók (ami azonban semmiképpen sem válik kárára a színvonalnak): a második számban Darázs Endre, a harmadikban Vidor Miklós, a negyedikben Weöres Sándor, Márai, az ötödikben Nemes Nagy Ágnes, Rónay György, a hatodikban Rába György jelenik meg. A korunkra annyira jellemző társadalmi problematikát Bibó István tanulmánya... képviseli. Szeged fejlődő színházi kultúrájának bizonyítéka az állandó színvonalas színház-rovat, s Kálmán László alapos olvasottságot eláruló tanulmánya...”

„MI LEGYEN A TISZATÁJJAL?

... a Tiszatájban hosszú idők óta olyan novellák is megjelennek, amelyek nem méltók a publikációra. Senki nem hiszi és nem is hitte ezekről a gyenge elbeszélésekről, hogy jók... Pedig feltétlenül az lenne a helyes elv, hogy ha nincs jó novella, elbeszélés, akkor inkább ne legyen a Tiszatáj-ban szépróza anyag, még akkor se, ha a versek vagy más műfajok „aránya” így eltorzul. Ha

pedig nincs jó vers, ne közöljünk semmilyen... De ez csak az egyik útja a megoldás keresésének. Ha itt Szegeden és környékén a szükségletnél ritkábban születik jó novella, pillanatnyilag legalább sokat tudunk mondani az országnak tudományos vonatkozásban. Méghozzá olyan tudományokban, amelyek nincsenek messze az irodalomtól, a művészettől. Helytörténet, néprajz stb. — ugyan mikor és milyen mennyiségben kaptak helyet Tiszatáj-ban? Pedig többet mondanának Szegeden meg az országnak is az ilyen írások, mint egy-egy rossz vers vagy gyenge novella. S ha ezt tudjuk — márpedig nyilvánvalóan tudjuk —, miért adunk és miért adjunk mást a jövőben, miért vállalkozunk olyan feladatokra, amelyeket vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon rosszul tudunk végrehajtani. Azt kell csinálnunk, amit jobban tudunk, mint mások, amiben mások is tanulhatnak tőlünk. Vagyis írjuk oda az impresszumba azt, hogy a Tiszatáj tudományos folyóirat is, s valahogy olyanná alakítsuk a lapot, amilyen volt, amikor indult, még 1947-ben. Kapjanak több helyet a lap hasábjain a társadalomtudományok! Ha pedig megváltozik a helyzet, és pár év múlva lesz annyi szépprózairó Szegeden, hogy ellátják a Tiszatáj hasábjait színvonalas elbeszélésekkel, novellákkal, ismét áttérhetünk a mai szerkezetre.

Délmagyarország, 1956. júl. 28.

Ökrös László

HOZZÁSZÓLÁS A DÉLMAGYARORSZÁG CIKKÉHEZ

... Nem értek egyet Ökrös elvtárs javaslatai közül azzal, hogy a Tiszatáj legyen irodalmi, művészeti és tudományos folyóirat. Ez ugyanis lehetetlenség. A Tiszatáj az írószövetségé, minden magyar íróié. Az írások megjelenési lehetősége ma is korlátozott, egy új lapért, az Irodalmi Újság terjedelmének 2—4 oldallal történő bővítéséért hónapos kemény harcokat vívnak az írók. Nem hinném, hogy az írószövetség — csak részben is — feladná egyik irodalmi fórumát.

A Tiszatáj eddig is közölt tudományos cikkeket. Kell, hogy ezután még több terjedelmet adjon a tudományos munka publikálásának, de maradjon csak meg irodalmi és művészeti folyóiratnak — illetve legyen művészeti folyóirat is. És kezdjünk harcba itt, Szegeden is egy tudományos folyóiratért!

A vidékiességek, a provincializmusnak átkos maradványa még mindig az a nézet és gyakorlat, hogy a Tiszatáj — szegedi folyóirat. Ahogy a többi folyóirat tudott országossá válni, miért ne tudna a Tiszatáj. Legyen a Tiszatáj minden magyar író lapja, írjanak benne vidékiek és fővárosiak, szóljon Szegedről az egész országhoz — de különös módon dédelgese a helyi fiatal írókat!

Délmagyarország, 1956. aug. 17.

Petrovác István

A VIDÉK FOLYÓIRATAIRÓL

... A szegedi irodalmi élet egy helyben topogása nagymértékben összefügg azzal, hogy a Tiszatáj szerkesztősége képtelen volt tartósan, az egész ország irodalmi életével lépést tartva megfogalmazni a maga programját, célkitűzéseit. A lap politikai rovatának szegényessége, irány nélkülsége kifejezi az írócsoport provincializmusát, látókörzavarait is — függetlenül attól, hogy egyénileg talán éppen olyan jó, tehetséges erők vannak itt is, mint más városokban..."

Szabad Nép, 1956. okt. 7.

Diószegi András

Negyven év alatt szelíd és viharos vízviszonyok között járt a hajó. Ólykor a zajos hullámverések a szerkesztőségeket is lesodorták a fődélzetről.

A Tiszatáj főszerkesztői időrendben így következtek egymás után: Madácsy László, Aldobólyi Nagy Miklós, Erdődi József, Halász Előd, Nagy Sándor, Forgács István, Lódi Ferenc, Kékesdi Gyula, Dér Endre, Somfai László, Kiss Lajos, Petrovác István, Németh Ferenc, Szabolcsi Gábor, Andrassy Lajos, Ilia Mihály, Havasi Zoltán, mb. Annus József, Vörös László.

Volt, aki egy hónapig bírta a foglalkozással járó tengeribetegséget. Legtovább, 13 éven keresztül Vörös László, aki zátonyok, apadások, áradások örök ingadozásai között szilárd meggyőződésébe kapaszkodva állta posztját.

A mindenkori főszerkesztők körül összesen hetven segítő szorgoskodott. Egyetemi, főiskolai, középiskolai tanárok, újságírók, könyvtárosok. Nagy részük irodalom iránti szeretetből állt a Tiszatáj szolgálatára mindenféle anyagi érdekesség nélkül. Eltávozásuk nem jelentett számukra kenyérgondot. Többeket az élővízi hajózás vonzott, mivel addig a betűtengerek magányos gondolásaiként élték életüket. Némelyek az itt szerzett navigációs ismereteikkel szálltak át nagyobb hordképességű hajókba, s más vizekre eveztek.

Egyszer kerekedett akkora örvény, amely mint a papírcsónakot, úgy pörgette meg a Tiszatájat. Kormányosát, fődélzetmesterét a vízbe söpörte, rendőrség, bíróság húzta őket szárazra, s rögvest a Csillag melegébe dugta szárítkozni.

Ez időben hívtak Bárdos Pállal a szentesi csirkegyárba író—olvasó találkozóra, mivel fejenként két-három novellafélével jeleskedtünk már a folyóirat lapjain. Ezzel az óriási népszerűséggel érkeztünk a gyár kapujába 1963. március 23-án, ahol csipőre tett kézzel várt ránk a jóságos arcú, ősz bajuszú párttitkár.

— A találkozó elmarad!

— Nem tudták összetrombitálni a közönséget? Mindenki szalad a műszakja után, biztosan fontosabb dolgai intézésére.

— A közönség összejött. Csak hát én nem ereszthetem magukat oda. Írókat vártunk, nem hiénákat,! (s azok vonyítását!).

— De hát miről van szó (párttitkár bátyánk)?

— Erről e — húzta elő farzsebéből az aznapi Népszabadságot, s indulattal remegő hangon olvasta a főcímet:

„Az irodalom hiénái. Két és fél milliós sikkasztás a szegedi Tiszatáj irodalmi folyóiratnál!”

— Beláthatják, hogy a szentesiek írókat vártak, akartak látni, nem hiénavonyítást hallani!

Amíg meglepődésünkben felocsúdtunk, a kapu becsukódott előttünk. Már Szegeden készülődünk kiszállni a vonatból, amikor Pali megszólalt.

— Nézd már meg a hátamat!

— Mit néztek rajta?

— Hogy legalább foltos-e? A hiénák közül a foltosak az igaziak!

— Van kedved viccelődni?

— Sírok. A magukra adó szerzőtársak fület mutatnak majd a lapnak, s nem írást!

A hajózásnak sok minden útját állhatja. Magasabb vízállások idején a parthoz szögeződik, hogy fölvert hullámaival el ne szakítsa a gátat. A kis víz nem kedvez. Ha jéggel bőrdzlik be a Tisza, az sem alkalmas a forgalmazásra. A zajlás veszélyes. Mégis menni kell!

Az örvényléskor keletkezett zavar egy percre sem állította meg a hajót. A legénység sorából kapitányi sarzsival lépett elő Andrassy Lajos. Az olvasók észre sem vették a történéseket. Igaz, akkor léptek szolgálatba Ilia Mihály és Kovács Sándor Iván. Teli feszülő tettvággyal, tervekkel, magas szintű ismeretekkel.

A hajó meg a víz játszik egymással. Ezért álltában is inog az edény. Ahogy a szerkesztőségi létszám. 1947 tavaszán pusztá lelkesedésből 7 ember buzgólkodik a folyóirat körül, augusztusban már tizenegy.

1950-ben Lódi Ferenc és Ertsey Péter a teljes vezérkar.

Az első főszerkesztő korában a hónap első napjaiban jelenik meg a Tiszatáj. Aztán elcsúszkálgat a hónap végére. Voltak korszakai, amikor kettőhavonta, máskor háromhavonta mutatta magát. Az akkori lapgondosok ötletesen segítettek magukon, évszakot jelöltek: Tavasz, Nyár, Ősz Tél. A három hónapos időszak valamelyik percében mindig az olvasók kezébe is került.

Az idő folyásával lekopik róla az első lapgazda (a Szegedi Szabadművelődési Tanács) neve. Úgy tűnik: gazdátlan hajó. Máskor ráírják: A Délmagyarországi Írócsoport folyóirata. Aztán az is elfelejtődik.

A szerkesztőségek soraiban végbement változásokat a tíznél is többször megújuló fejlécek látványosan érzékeltetik. A lap hasábjain sohasem köszön levett kalappal az új szerkesztő, ahogy a régi sem mond istenhozzádot az olvasónak.

A szapora cserélődéseket korunk türelmetlen tünetének is nézhetem. Világjelenségnek! Nincs módom összehasonlítani, miképpen megy ez más lapoknál. Maradok szolid ismereteimmel a Tisza tájékán.

A lap szolgálatából különböző okok révén elkerülő munkatársak közül sokan ma is írói, költői bölcsőjüknek vallják a Tiszatájat. Némelyek elhallgatják, vagy egyenesen tagadják a lap szerepét csöpörődésükben. Nem bűn, nem erény. Az emberi természet sajátsága. Mindig a szépre, jóra, nagyobbra, biztosra vágynak.

Aki ökölrázva hagyta el a lapot, sístergő haragszomráddal lesi minden mocsanatát. Bűnnek tartja a pusztá létét, rávicsorit. Hibáját, gyöngeségét vadássza, jegyzi, kárörül rajta, s ha tehetné, kiszáritaná alóla a Tiszát.

Hanem azt mindenki bölcsen tudja, hogy az édesvizek edényének éppúgy megterem a hajófúró férge, mint a sósvizek vasfenekűjeinek. S a hajóféregnek a földhajnalló biológiai tudományok, úgy lehet, még nagy karriert szánnak. Nem sok az afféle csudalény, amelyik böndője vegykonyhájában olyan mérgező mixtúrát tud kotyvasztani, hogy átverje a vasat is.

De azért most is készülnek új hajók, s régiiek szerelkeznek, rakodnak, indulnak, szép céljaikba legtöbbször befutnak.

TEGNAP, MA, HOLNAP

Ilia Mihály 1960-tól jelentkezett írásaival a Tiszatájban.

Hozzáértésének elismerése után hat évig a versrovatot munkálta.

Egyetemi éveink idején ismertük meg egymást. Közös érdeklődési körök és rokonozó szálak fontak össze bennünket. Könnyen kezére eshetett rovatvezető korában, hogy egyre-másra elhívogassam a hajóra. Alkalmi rakodónak olykor, medermélység-méricskélőnek máskor, ismerve a víziedényekhez szító huzalmamat. Később állandó fenékmunkási sorba léptem, amiben évtizedekig maradtam.

Minden hajóba, a legújabbba is hajszálnyi csövecskéken, réseken át kopogtatás nélkül bekéredzkezik a víz. Sokszoros kárt okoz. A szerkezetet rontja, a rakományt se kíméli. Örökké tessékelni kell kifelé. Meregető csanakokkal, ahol a szivattyúk hatalmas véget ér. A belső vizekkel való küszködés nem valami mutatós, irigylésre méltó foglalkozás. Szerettem.

Talán nem kések el, ha most szólok a part- és révfelügyelőségről. Mint már mondtam, az Aranybulla óta létezett, a Tiszatáj születésének pillanatában mint bába működött közre. De hát alig vettük észre. Nem bújócskázott, nem festette magát, ott volt soraink között, ismert ember mivoltában, velünk húzott, vonszolt, örült, izgult, rakodott, mázsált, segédkezett.

Andrássy Lajos főszerkesztő szeme világának elvesztése után Havasi Zoltán állt a sorba, Ilia Mihály helyetteskedett mellette. Közel tíz éven át ebben működő szelleme s keze oly mértékig rajzolta meg az addig homályképű Tiszatáj arcvonásait, hogy azt amíg él a lap, jöhetnek szerkesztők és mehetnek, soha ki nem lehet törölni belőle.

Havasi Zoltán Pestre távozása után rá várt a szerkezet minden gondjába főszerkesztői minőségében.

Tervszerűsége, a szerzőgárda verbuválásában nem lankadó erőfeszítése, a megszervezettek együtt énekeltetése „finom kórust” hívott életre, amelynek legcsöndesebb énekszámra is elhallatszott a kicsi haza határain túlra. Közénk kíváncsiok voltak azok is magyarul, tejtestvéri okon-módon, románul, szerbül, szlovákul, ukránul, lengyelül, németül, finnül és más rokon, s nem rokon nyelveken velünk énekelni. Művészetünk tömeges tetszésre talált. Az abszolút hallásúak olykor falsot, elcsukló fisztulát vétek ki kórusunkból olykor megmondták, máskor nem mondták, talán a fülüket dugták be, ha az efféle lélekzengetésre nem váltottak. Birálgatták: szlavofil, narodnyik, polgári, nyugatos, belterjes, külterjes, Szegedi-idegen, pártos, pártszerűtlen. Az igénytelenség fogalma nem merült föl. Az egyre hangosodó vélemények, szórványos nemtetszések aktív cselekvéssé lényegültek. Ezeken túl minden lap mindenkori főszerkesztőjének elsődleges foglalkozási ártalma, hogy az elutasított szerzőkből verbuválódó ellenértők táborba verődnek. Számuk törpe minoritás a lapkedvelők seregéhez képest. Nyüzsgésük feneketlen mélységű, embervesztő örvényeket kavart.

Végül, bár tárgyamhoz méltatlan az alantas hasonlat, ám közismertsége révén bővebb magyarázatra nem szorul: hogy amelyik kutyanak egyszer vett hírért költik, azt előbb-utóbb elveszejtik!

Tápé melegségében élő Ilia Mihály ezt olyan bölcsen tudta, ahogy más. Nem várta meg.

Szelid türelmével évekig állt az egymással személtetőző áramlások között. Egyszer belefáradt.

Magáénak érezte a lapot, s magától szállt ki belőle. Szerkesztő művészetének bölcsőjét nem kívánta tűzre, lángjánál nem akart szalonnát sütni. Szerette és tudta, ezért a bölcsőhajóért nemzedékek iszkábáltak, kalapáltak, húztak vontak, ebben nemzedékek serkentek föl, melyek mindig megújítják, vezetik, éltetik. Fájdalma furkósbotjával nem verte le az utána jövők útjának fájáról a virágfüzerekben mutatkozó termést.

Tőlünk, árvultságunkban összehurrint munkatársaitól nem várta, hogy középkori szokás szerint kardunkba dőlve haljunk meg, s temetkezzünk vele.

A szélrózsa minden irányába szétküldött százig való levelet a távol élő szerkesztőtársaknak, hogy ne szünjenek meg a Tiszatájnak írni! Előrelátása révén hosszú elkövetkező időkre „bespájzolta” a jobbnál jobb kéziratrakományokat.

Nem is álltunk egy hónapig sem. Annus József, mint segédkormányos olyan biztonsággal fogta a poggyászt, mint aki erre született.

Maga is így érezhette. Két évtizednél is hosszabb hajósi szolgálata során nem épített titkos kijáratokat, menekülő ajtókat, aranyhidakat semerre. Ide szánta magát egész életével!

Magukra maradottságunkban két hosszú hetet eltapogatóztunk sorsunkon. Szabad-e, tudjuk-e úgy folytatni, ahogy Ilia Mihály. Vagy szökjünk el, ad-juk föl?

Nem tartottuk magunkat pótolhatatlannak. De azt is tudtuk, nem pusztán a magunk örömére, boldogulására vállaltunk szolgálatot a hajón. Azt tartottuk, a bennünket világra révészelo szülőhaza — édesanyánké ez, akinek házatáján ránk vár minden gondnak-bajnak fölkarolása. Nem hagyhatjuk veszendőbe az utolsó omlásnak indult sárkéményt sem! Hanem szentséges kötelességünk jobbat rakni helyette! S fiúi föladatunk olykor múló betegségeiben anyánk szerető istápolása, s nem szomszédoktól, idegenektől várni, hogy leszólva, lepocskondiázva, szennyünkben még tovább megforgatva fölmutassák emberségüket s a mi hitványságunkat. Hogy csak addig vállaljuk szülőanyánkat, míg meleg ölében bajszos korunkig dajkálja tízmilliónyi gyerekét, s ha ő kívánna tán egy csupornyai tőgyemeleg tejet, nem tudjuk, nem ismerjük.

Bajában nem keresgélhetjük, hányszor tűztünk, veszekedtünk össze kikorosodásunk időszakában! Hányszor váltottuk ki sokszor oktalan haragját, ha fiúi aggodalommal óvtuk: anyánk, vigyázz, hosszabb a péntek, mint a szombat! Ami szégyen a világ előtt. Talán nem mondják a szemedbe, hogy slampos vagy, hogy kilóg alsószoknyád a fölső alól, de a hátad mögött ujjal mutogatnak rád, ócsárolnak, s kéjjel mondják, milyen lehetsz te otthon, ha kint is így mutatkozol. Pocskondiáznak, s örömmel bizonygatják hitványságaidat.

Mindennél jobban fáj a fiúnak, ha az anyját sértegetik. Azért kés kerül elő a csizmaszárból, a gyalázkodó hátában áll meg. Es dorong, goromba szavak, örök harag. Anyám sérthetetlen! Esettségében még inkább. Meg nem tagadhatom?

Nem igaz! Tiszta vagy. Amilyen tiszta anya csak lehet gyerekei szemében. Minden anyák között a legtisztább! De magad se törd, hogy folygyülemeljék körülötted a baj, s ha már összegyűlt, ne tiszta kötényeddel takargasd. Mőgéje lesnek, s rád kiabálják, tényleges léted alá valónak mondanak.

A közvélemény önismeretünk tükrét tartja a kezében, a világbank kulcsát, a morális és gazdasági életünkhöz vezető utak járhatóságát.

Anyánk, olykori ernyedettségedben ne kárhoztasd szóértő, szókimondó fiaidat szemégtödrökben való guberálásra! A te gyerekeid vagyunk, ki ismerhetne jobban bennünket, mint te? Ki tudhatná jobban, mint te, hogy értéktéremtő fiad vagyunk! Ne mutasd magad mostohának. Ne tekints bennünket mostohagyereknek, akinek haját, mint a balladákban, úgy fésülöd, hogy kiserkent vérünk is a szemünkbe csurog!

Anyai következetességed, felelősséged, s szereteted ne keménységeddel értesse meg velünk együvértartozásunkat. Bölcsességgel magyarázd, előrelátással, rugalmassággal irányítsd tétova lépteinket!

Soha sem hűnyó anyai melegséggel szítsad a fiúi szeretet és ragaszkodás szépet, igazat, értékeset hajtó, örökösen sugárzó és nélkülözhetetlen melegségét. Együtt juthatunk el, az Ígéret földjére.

A magunk soraiból arra alkalmas főnököt nem tudtunk állítani. Nagy szorongásaink között szólígtattuk egymást.

Talán te, talán te. Nem, nem.

Nincs elég jártasságunk, gyakorlatunk, kapcsolatunk, bátorságunk, Elrontani bűn lenne.

Akkoriban a több ezerig számolható eleven szerzőtársaink nevét végigvizitáltuk. Ki az a kapitány, akinek kérése is parancs a legénységnek?

Kimentünk a Vásárhelyen élő kedves szerzőtársunkat biztatni. Rábólintott. Ám a part- és révfelügyelőség mást gondolt. Vörös Lászlót ajánlotta, akit szerzőtársként ismertünk, de mivel zajtalanul élt és dolgozott, bizony mi nem éreztük közénk valónak.

Higgadt szűkszavúsága mögül meleg emberség sugárzott s megfontoltság. Társaságában olykor órákon át csácsoghattunk, ha nem neki címeztük kérdéseinket, közbe nem szólt. Akkor is rövidíthetetlen szavakkal: igen, nem. Kéziratok fölötti gondjainkban: kell, nem kell. Közömbösség kizárva. Felénk fordult figyelme nem lankadt. Szeme tükre, arca szava jelezte, hogy nem kapcsolta ki érdeklődését beszédünk sodorvonalából.

A vizsgálat idején illetékes emberek többször köröm közé vették, marasztalták. Szokásához híven mindannyiszor röviden válaszolt: nem!

Hazaanyánk bizodalomból fölöttünk biztoskodó part-gondos is ember, aki változik, ahogy a rohanó világ technikája, mentalitása, ízlése. Úgy éreztük időként műholdról néz bennünket, máskor a földről. Személyesen nem sokszor koptatta hajónk küszöbét. Mi pedig abban a tudatban éltünk, hogy csöppengett aranyakat hurcolásunk. Márkás szerzők legjobb szellemi termékeit.

Netáni elbizakodottságunkat sajtóvisszhangok, évenkénti értékelések csapolgatták.

„Rossz időpontban raktuk össze a lengyel számunkat”!

Elsietve gurítottuk ki kezünkől a románoknak címzett küldeményt!

Mi úgy értettük: nincs az a jó, aminél jobbat ne kívánnánk magunk is. A részletkérdésekre vonatkozó bíráló megjegyzéseket kicsinyeskedésnek néztük. A műholdas politikai előrejelzéseket aggályoskodásnak.

Az aszályos évek alacsony vízállása állandósul. A kiemelkedő zátonyok, langók, szirtek, omlások veszélyeztetik a hajó biztonságát. Szigorúan betartani a közlekedéspolitikai szabályokat, a kereskedelempolitikait, szövegpolitikait, a környezetvédelem-politikait!

Hajósnak mondják merre visz a víz?

1986. június végén parthoz parancsolódott a hajó.

— Mindenki szálljon ki! Mit vizstek ti?

— Az utolsó betűig nyitott könyv, naplózott rakományokat. Semmi titkunk!

— Elrendeltük az azonnali vizsgálatot. Senki se lépjen a hajóra!

Hetek múltak a vizsgálattal, s a víz, ahogy tulajdonságai közé tartozik, postázta a hangot. Fölfelé szállítja, átadja az utolsó patakján át a partján élő szerzőnek a történések zaját. Lefelé sem süket. Viszi a Dunáig, azon föl.

A szerőnek legalább annyira fontos a szellemi édesgyerekének sorsa, mint a vér szerintiének. És a bizonytalanság csöndje hangosabban kiált, mint az elordított szó. Követelték vissza írásaikat. A sajtódepó emberei jártak a hajóba, előkotorni a kívánt küldeményeket. Kibogozták, elpostázták. A terhelés egyensúlyvesztése az első héten kibillentette természetes helyzetéből az edényt.

A szerencsétlenség rossz híre nagyobbra nőtt a valóságos bajnál.

A vizsgálat harmadik hetében féloldalára dőlve támaszkodott a hajó. A fenékkerinc arasznyira kiemelkedett a vízből. Szörnyű látvány. Felső részének habdeszkájáig fölnyaldostak a hullámok. A vizsgálat mindenre kiterjedt. A mi felelősségünkre is.

— A szállítmányok kaláclisztjébe paprikamag örleménye került! Az olvasók százainak vetett lángot tőle a feje!

A vizsgálat idején százfelől támadtak föl az újabb és újabb bajok. Az egyensúlyát veszített edény fölső polcairól lezuhantak a gyufaszállítmányok. Az ütődéstől szikrát vetettek, amitől a sűrűn szállongó lisztpor fölrobbant. (Malmokban ismert jelenség.) A robbanás a gerincbe csapolt eresztékeket szétfeszítette. Elkezdődött a hajó fizikai haldoklása, amit az ügyelők sem nézhetek rezdületlen szívvel. Az értékes munkát végző edény önmagában is nagy érték. Elismerték. Ugyan szülőédősanyánknak kétszázig való ilyenje járja szerelmi létünk tavait, folyóit, s abból ha egy el is enyészik, ott marad 199. Ami igaz. Hanem a mi tájunk végleg elhajótlanodik. Debrecentől Kecskemétiig, a határokon túl is. Mindenki látta a növekvő bajt, a napi iszapbirkózásaink között biztató szóval biztattak:

— Eridj rá, fogd meg a kormányát!

— Egyedül nulla vagyok! A régiekkel, barátaimmal akárhányszor újra nekiereszkednék.

— Századszor mondod, századszorra válaszoljuk: a régiek elvesztették bizalmunkat, nem mehetnek!

— De hát én is régi vagyok! Közös a bűn, a sors, legyen az a büntetés is!

Annus Jóskaival tizenöt éven keresztül együtt örültünk, együtt búsultunk, Vörös Lászlóval 13 évekig, hogy is verhetnék, rihatnék ki közülük?

— Most könnyen megszerezhető mártíri pózokra pályázol? Olcsó hősi jelzőre vágyódsz? Talán te kormányoztad a hajót?

— Nem is ambicionáltam. Adjatok rá módot, hogy visszaszerezhessek! Kapjunk fegyelmet, dorgálást, deresen 25 pálcát. Megyünk tovább!

— A bölcsülést visszanyerhetik, de nem ezen a hajon! Ismered minden szögét, bordáját, mélyműveit.

— Az kevés a maradáshoz!

— De hát te is azt akarod!

— Utálok a nagy szavakat. Mindent megtennék érte.

— Akkor hát nosza! Keress társakat, Szegeden tizezer értelmiségi él. Kedvelte, szerette, ügyelte, olvasta munkátok hozamait. Nem igaz, hogy karba font kézzel nézi.

— Sokan tán sajnálkozva, féltőn. De a hajó rossz híre rossz hírűvé teszi előttük azt is, aki a közelébe megy.

— Azt hiszed?

— Tudom. Százfelé elszaladoztunk segedelemért. Szentül kukorikolhatunk! A legjobbak is annyit mondanak, majd meglátjuk, kivárjuk. A dühösebbek: soha, tinéktek soha semmit! Szidják a történeteket letről fölig meg vissza. Galádság, sintérelés!

Az sem vigasztal, hogy régről örököltük látszólagos közömbösségünket.

A többajkú Szeged korában forró nyári vasárnap délután a vizecskét szerető tömegek sűrű fürtökben sétálják, örömozik a Tiszát. Halászok ladikjaikban ülve asszonyikkal, bokortársakkal kártyáznak, amikor segélykiáltás hangzik a víz sodorvonalából.

— Zu Hilfe, Zu Hilfe!

Mindenki fölkapja a fejét. A halászok kikukkantanak a kártya lapjai közül, azt mondja a bokorgazda:

— Dögölj meg, ha segítségért sem tudsz magyarul kiáltani, mikor nagyapád nagyapja is itt élt már Szegedében!

— Nem addig van ám az — szólal meg rimánkodón egy halászné asszony, — ez a Szepi gyolcsos fia, minden rajtunk való takácsportéka az ő kezük munkája.

— Mögfizettünk érte!

Az öt-tíz evezőcsapásnyira fullákoló férfit tán utoljára, harmadjára dobta föl a víz, amikor még kiáltott:

— Éljen Kossuth Lajos!

A fegyveres szolgálatban ott időző Bach-huszárok eldobták puskájukat, beúsztak, bilincsbe verve húzták az árnyékvilág partjára.

— Azt akarod mondani, hogy ez Szeged?

— Nem szegedi jelenség ez.

Iszabirkózásunk sokadik mérközése közben odakopogtat a marosi homokotró embere, hogy ő életben marasztja az edényt, mivel éppen keresnek valami roncsot sárhajónak. Mögöttük a Foka képviselője előkelőbb ajánlattal: sóderhordásra megfelelne ez. Harmadiknak köszön a Vízügy szószólója, hogy könyvjóváírással rözsehordó slepnek átalakítanak, amivel mindenki jól járna.

— Most mondd meg, melyik ajánlattal éljünk!

— Egyikkel sem!

— Akkor mire voksolsz?

— Az egy igaz életre!

— Akkor éltesd!

Közelemben élő két tanítványom az évek során barátimmá lett. Szólítottam őket hajót lábra állítani. Az első szavamra igent mondanak, hogy a hajnali harmaton találkozunk a parton.

Előkészítettem a szerszámokat, vízreteszelő gyantáimat, háti hörbölő szivattyúmat.

Este zörög egyik segédbarátom ablakomon.

— Bátyám, nem mehetek, éjszakai vonattal Pestre kell utaznom!

Mire levegőt vehetnék, már nincs, kinek válaszoljak. Reggel sötétjével toloom le a rampán szerszámokkal teli biciklimet. Az árvízi emlékműnél vár a másik barátom-segédem.

— Ne haragudj, nem tudok veled tartani, mert...

Azt éreztem, kicsúszik a rampa alólam. Baktatok, messziről látom a hajóval egy vonalban embercsoport feketéllik. Rám várnának? A tízezer értelmiségiből tíz, öt?

A közelükbe érve, a félhomályból elődereng arcuk. Szerzőtársaim, barátaim.

Köszönés helyett fájdalomtól elcsukló hangon kiáltanak rám:

— Hová, háová, te áruló?

Válaszolni sincs idő, szállnak a jelzők: talpnyaló, bérenc, szolgál, janicsár!

Azt éreztem a rakodópart kövezete szétnyílik alattam. Oldozom le biciklimről a fölszerelést. Nagyélú szekercémet. Ahogy megvillan a kezemben, hátrább curikkol az átkozódók gyűrűje.

Előre gyilkot nem emeltem soha. Megtántorodott barátaimat, hogy is fenyegetném? Dugom a derékövembe, minden szerszámot magamra aggam, hogy segítő nélkül egy úsztomban érjenek velem a hajóra.

Lépésről lépésre kiterveltem lehetőségeimet.

A fartőke felől gázoltam a sekélyesbe. Súlyos eszközeim kibillenthetik az edényt nyugalmi helyzetéből, s akkor rám borul, mint valami óriási koporsófödél, elindul velem a mélybe. Rákapaszkodom, billeg, akár az érzékeny patikamérleg.

Csak el ne indulj!

A rakodó lejárati ajtaján bemászok a kötözködésig érő pocsolyás vízbe, amely az orrtörke láncnyílásán át most is ömlik az „óriáskagyló” horpadásába. Ott kezdem munkám, ahogy szemem megszokja a félhomályt. Bordától bordáig tapogatózva jutok a láncnyíláshoz. Operációm után a hörpölő szivattyút veszem kezelésbe. Félvödörnyi trutumót egy kortyintásra kilök. Most is teszi dolgát.

Órányit pumpálok, látom a habdeszka pár centire emelkedik, s nagyobb nyíláson át kukucskál be a világosság. Remény. Arra, hogy addig nem bugygyanak el, míg a gerinchosszát vízhatlan gyantával megkenem. Csavarjaimmal összehúzatom, ahogy a meglazult dongákkal teszem. Biztatom szivattyúmat.

Fogy alólam a víz, fölfelé emelkedik a hajó.

Belső csörömpöléseim nem csillapulnak. Minek is csinálom, fölkorbácsolt ellenérzések pocsarában? A hajó mélyének kriptai sötétjében mi hát a fogódzóm? Arany János Csaba trilógiájának előhangjából világító tétova tatar süt föl, aminek fényküllőibe kapaszkodom:

„Belátom az ösvényt, melyen idejöttem,
Derült is, borult is a lejtő mögöttem:
De ami elül van, azt borítja felleg:
Ki tudja veszélyit a lemenetelnék!
Ki tudja, ha lábam mélységre botolván,
Nem jutok-e alira mielőtt gondolnám,
S nem lesz-e világi pályám köre csonka:
Bevégzetlen élet! bevégzetlen munka!...
Kétséges az útid: ha fogsz lenni célnál?
Szegény ember, addig hogy el ne alélnál?
Mi emel? mi tart fön? mi sugall? mi biztat?...
Kebelem egy hangja. Követem is aztat,
Egy hang, mely csilingel az égi madárban,
Hogy lerombolt fészket rakja késő nyárban;
Mely a pók fonalát százszor megfonatja.
Noha füstbe százszor menjen áldozatja;
S mely, hatalmasb szóval, a költőben riad:
„Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!”

A hajnal derengése, s a partról két ember hahózása a fődélzeten talál. Ilia Mihály tanulótlarsa, meg egyik tanítványa közelít felém. A repülöhíd a partra könyököl. Tétován lépdelnek a hajladozó pallódeszkan. Orrukat csavarja az edényből kipárálló kesernyésen áporodott iszapok büze. Csipőre tett kézzel lépik a recsegő deszákat, mozdulatukon látom, nem sokat akarnak időzni rajta.

Kezelnének, de a fejem búbjáig sáros vagyok.

Sajnálkozón pillantgatnak végig. Hümmögnek, Vígasztalásukra mondom:

— Jöhetnek a rakományok. Aranyból, ezüstből, gyémántból minden mennyiségben.

Menetkész a hajó!